

25 квітня 2019 р.

**УКРАЇНСЬКЕ ТРАДИЦІЙНЕ МИСТЕЦТВО
ЯК ОСНОВА СПЕЦКУРСІВ ДЛЯ УДОСКОНАЛЕННЯ
КРОС-КУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ**

Антоніна Шевчук

*кандидат педагогічних наук, доцент
Ізмаїльський державний гуманітарний університет*

Постановка проблеми. Світова соціальна глобалізація впливає і швидко змінює сучасне освітнє середовище закладу дошкільної освіти, школи, коледжу, університету. Нині в українському освітньому середовищі всіх рівнів навчаються українські діти і молодь, поміж яких є особи з національних меншин, переселені з інших регіонів країни, рідше – з європейських та інших країн світу, діти з особливими освітніми потребами та з інвалідністю. Усі вони – з різних національних культур, зі своїми особливостями, утім між ними поволі виникають зв'язки, встановлюється мовне співробітництво, налагоджуються партнерські освітні й культурні відносини.

Вочевидь для системи освіти стає актуальною проблема розвитку крос-культурної комунікації – насамперед, внутрішньо культурної, а також міжкультурної. Тож загострюється питання пошуку цілеспрямованого освітнього впливу на цей процес в середовищі сучасного університету.

В Україні освітньо-кваліфікаційні рівні вищої освіти поєднують в програмах академічну і професійну спрямованість, утім реально – дещо формалізовано. На думку керівників, від ректора до завідувача дитсадка, слабшою є практична підготовка майбутніх фахівців, оскільки вони не встигають отримати достатньо різноманітних компетенцій для професійної роботи. Професіоналізація освітнього процесу згідно Міжнародної стандартної класифікації освіти має спрямовуватися на забезпечення студентів практичними навичками, «ноу-хау», що вважаються необхідними для безпосередньої роботи за професією. З позиції науковців зміст підготовки у вишу має відповідати таким вимогам часу, як «пріоритет національних і загальнолюдських духовних цінностей; органічний зв'язок спеціальних курсів з національною культурою, історією, традиціями українського народу» [4, с. 135].

Вирішення проблеми, зокрема, за допомогою запровадження спецкурсів не є суто новаційним підходом. В останнє десятиліття спеціальні курси в університеті набули статусу дисциплін за вибором студента. В кожному університеті така чи інша кількість їх накопичена за напрямком спеціальності. Втім пропозиція спецкурсів ускладнюється різними чинниками і головню, з нашого погляду, відсутністю програм спецкурсів згідно конкретних навчальних дисциплін педагогічно-професійного циклу, особливо таких, що презентують методики роботи з дітьми. Це зобов'язує викладача самостійно забезпечувати даний напрямок роботи. Недостатність публікацій, в яких би проблема розглядалася з позиції інтеграції нормативної навчальної дисципліни, наприклад однієї з методик дошкільного виховання, і спецкурсів для розвитку крос-культурної комунікації студентів на основі українського традиційного мистецтва зумовила вибір теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідники тлумачать крос-культурну комунікацію, насамперед, як мовно-комунікативну, а також ширше – як обмін ціннісними надбаннями культури. З погляду філософії освіти, крос-культурна комунікація є індикатором розвитку культури у суспільстві загалом [3; 5]. З одного боку, вона розкриває здатність до сприйняття інших культурних елементів і породжує на цій основі нові елементи для свого культурного соціуму. З другого боку, крос-культурна комунікація виявляє здатність залучати до національної культури усіх інших, включених до неї, та

25 квітня 2019 р.

завдяки цьому – транслювати свої цінності, наприклад мистецькі, в інші культурні середовища [5].

Ми виходимо з того, що крос-культурна комунікація у площині освіти має висувати завдання розширення компетенцій з нормативної дисципліни та пробудження інтересу студентів до взаємного пізнання культурних відмінностей на основі діяльнісного підходу, отже – практичного вивчення своєї культури та культури іншого соціального середовища. Як наслідок, студент збагачується професійно спрямованими компетенціями і стає носієм цінностей двох чи кількох культур. Тобто, основою крос-культурної комунікації обирається діалог культур (М. Бахтін) як проникнення системою цінностей своєї та іншої культури, як виокремлення загальнолюдських цінностей у змісті кожної культури. Це стає умовою взаємного розуміння студентами різних культур з різних соціальних середовищ, стає підтримкою для формування самоповаги у іншомовних студентів з особливими потребами. Важливо, що збереження індивідуального в кожній культурі визнається свігом як умова самозбереження людства в цілому.

Метою статті визначено презентувати структуру і зміст двох розроблених спеціальних курсів на основі українського традиційного мистецтва – «Українські музично-хореографічні традиції в інклюзивній дошкільній освіті» та «Гуцульський орнамент на кераміці в дошкільній освіті українських дітей». Вважаємо, що ці курси можуть стати сприятливими умовами для розвитку крос-культурної комунікації студентів та забезпечення професійної спрямованості освіти майбутніх вихователів в контексті нормативних навчальних дисциплін – «Теорія і методика музичного виховання дітей дошкільного віку» та «Образотворче мистецтво з методикою викладання», якщо матиме належне навчально-методичне забезпечення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливою вимогою щодо конкретизації навчальним закладом дисциплін за вибором з варіативної частини навчального плану, їх розробки або вибору студентами з вже існуючих вважається актуальність курсу (зокрема розбудова інклюзивного середовища університету), його відповідність державним освітнім орієнтирам. На сучасному етапі одним із пріоритетів Української держави визначено національний характер освіти, що має здійснюватися на всіх етапах навчання дітей та молоді й спрямовуватися на залучення їх до глибинних пластів національної культури і духовності, формування національних світоглядних позицій, поглядів, переконань, розвитку крос-культурної комунікації на основі цінностей вітчизняної та світової культури. Тож постановка проблеми у тримірній площині, що стосується залучення дітей в дошкільному віці до національної культури, знаходження шляхів розвитку національного світогляду і крос-культурної комунікації молоді людини в період, коли активно розвивається її особистість і формуються професійні переконання, і нарешті, набуття студентами фахової компетентності щодо використання цінностей українського мистецтва в інклюзивній дошкільній освіті зумовила необхідність розробки і впровадження спеціального курсу навчальної дисципліни «Українські музично-хореографічні традиції в інклюзивній дошкільній освіті».

У пояснювальній записці була окреслена така мета спеціального курсу навчальної дисципліни: засвоєння студентами системи науково-теоретичних знань і понять про українські музично-хореографічні традиції, їхнього педагогічного потенціалу і впливу на виховання й розвиток дошкільників, набуття професійної компетентності, навичок і творчих умінь запровадження українських музично-хореографічних традицій в інклюзивну дошкільну освіту, виховання крос-культурної комунікації та національно спрямованих особистісних якостей майбутнього педагога.

Відповідно до мети означена низка завдань, що будуть розв'язуватися в певних структурних компонентах спеціального курсу:

25 квітня 2019 р.

– ознайомити студентів із системою науково-теоретичних знань, положень, понять щодо українських музично-хореографічних традицій (модуль 1 – «Мистецькі особливості українських музично-хореографічних традицій»);

– сформуванню уявлення про педагогічний потенціал, зокрема потенціал крос-культурної комунікації українських музично-хореографічних традицій, сприятливий для виховання дітей дошкільного віку, в тому числі з особливими потребами (модуль 2 – «Педагогічний потенціал українських музично-хореографічних традицій»);

– вивчити можливості українських музично-хореографічних традицій для особистісного і музично-рухового розвитку дітей в інклюзивному середовищі дошкільної освіти (тема 4 – «Українські музично-хореографічні традиції як інтегрований засіб особистісного і музично-рухового розвитку дітей»);

– актуалізувати необхідність створення спеціальних умов запровадження українських музично-хореографічних традицій в інклюзивну педагогічну практику, опанування методами і прийомами засвоєння українських музично-хореографічних традицій з дітьми дошкільного віку (модуль 3 – «Методика запровадження українських музично-хореографічних традицій в інклюзивну дошкільну освіту»);

– навчити прийомів пластично-виразного виконання українських танцювальних рухів, навичок емоційно-усвідомленого виконання репертуару українських музично-хореографічних традицій в усталеному і варіативному вигляді (канони, зразки, варіанти), творчих умінь імпровізації рухів та вигадування варіантів репертуарних творів (модуль 4 – «Засвоєння дітьми репертуару українських хореографічних традицій на засадах крос-культурної комунікації»);

– з'ясувати вплив українських музично-хореографічних традицій на розвиток дитини-дошкільника (тема 8 – «Вплив українських музично-хореографічних традицій на особистісний і музично-руховий розвиток дитини»);

– розвинути в студентах здатність до крос-культурної комунікації та національно спрямовані особистісні якості (національна самосвідомість, ідентифікація, менталітет, ціннісне ставлення до українських традицій і мистецтва хореографії тощо), мистецько-педагогічні здібності – музикальність, танцювальність, творчість, культуру виконання українського хореографічного репертуару дошкільників, пластичність, природність і домірну артистичність виконавства (протягом усього курсу).

Орієнтовний тематичний план спеціального курсу розрахований на чотири модулі та вісім тем, в кожній – низка науково-теоретичних, методичних та практичних питань, що розв'язуватиметься на лекційних, семінарських, практичних заняттях (кількість модулів залежатиме від ресурсів навчального плану за спеціальністю, а тому буде варіюватися). Ключові поняття теми для засвоєння студентами вказуються наприкінці теми. Там, де в плані є години на самостійну роботу, пропонуються питання і завдання для самостійно-творчого опрацювання студентами.

Один із варіантів апробації матеріалу спецкурсу був здійснений з практичними працівниками – творчою групою вихователів, музичних керівників, хореографів української столиці. Зустрічаючись 4-6 разів протягом навчального року, було апробовано понад 50 репертуарних творів українських музично-хореографічних традицій (хороводи, забави, танці). Розробка їх, методика творчого процесу навчання педагогів лежала на авторові статті, а от запровадження репертуару в педагогічний процес з дітьми, часткова його адаптація до дітей конкретної групи, у тому числі з особливими потребами (із значним переважанням хлопчиків або дівчаток у складі групи; діти з вадами зору, із розумовою затримкою в розвитку) – заслуга педагогів творчої групи. Комунікація під час творчих зустрічей з приводу цінностей традиційного мистецтва і розвивальної потреби в ньому для дітей виявилася дуже корисною для удосконалення професійного фаху дошкільних педагогів.

25 квітня 2019 р.

Курс «Українські музично-хореографічні традиції в інклюзивній дошкільній освіті», безперечно, стане сприятливою умовою для розвитку крос-культурної комунікації студентів та забезпечення професійної спрямованості майбутнього педагога «дошкільника», тому що має для цього належні підстави. Насамперед, українські музично-хореографічні традиції природно містять великий комунікативний потенціал, що доведений нами у науковому дослідженні. В українському танці відбувається обмін почуттями, задовольняються потреби в дружбі, симпатії, співчутті, прихильності, розвагах тощо. В українських хороводах і танцях збереглися яскраво виражені комунікативні компоненти, які й сьогодні складають одну з головних його цінностей. Цей потенціал і стає предметом засвоєння студентами завдяки мистецькому репертуару традицій.

І головню, курс має потужне навчально-методичне забезпечення завдяки наявним друкованим працям. Це матеріали двох монографій [6; 9], матеріал змістової лінії «Українські музично-хореографічні традиції» по всіх вікових групах в програмі «Дитяча хореографія» та її навчально-методичній частині [7], матеріали публікацій з проблеми комунікативних цінностей української хореографії та українських традицій як духовного опертя життя та розвитку дитини [8; 10].

У Базовому компоненті дошкільної освіти (2012 р.) з-поміж результатів освітньої роботи з дітьми у напрямку формування ціннісного ставлення до мистецтва (освітня лінія «Дитина у світі культури», «Світ мистецтва») є такі орієнтири: дитина вирізняє українське декоративно-ужиткове мистецтво (петриківське, васильківське, київське, опішнянське, косівське, ужгородське). На забезпечення такої позиції з'явилися публікації щодо залучення дітей до мистецтва гуцульського орнаменту на косівській кераміці [1; 2]. Два альбоми призначені для реалізації дитячої образотворчої активності, для дитячих практик, у результаті яких дитина стане спроможною сказати собі: «Я можу творити схоже з майстрами косівської кераміки. Можливо, я захочу стати майстром, і я зможу ним бути». Методичний посібник – своєрідний путівник зі створення дорослими сприятливих умов для організації образотворчих дитячих практик із залучення дітей до мистецтва розпису гуцульського орнаменту на косівській кераміці [2]. Саме таке розуміння методичного підґрунтя діяльності педагога стало основою для розробки спеціального курсу «Гуцульський орнамент на кераміці в дошкільній освіті українських дітей».

Загалом малювання давно визнано технологією позитивного впливу на людей з особливими потребами. Якщо під час вивчення дисципліни «Образотворче мистецтво з методикою викладання» студенти з Ізмайльського державного гуманітарного університету деталізують для себе окрему методику з традиційного ремесла Карпатського регіону, відбудеться комунікація з приводу унікальної культурної спадщини, то, безперечно, вони збагатяться в особистісному аспекті й набудуть професійних компетенцій для роботи з дітьми в інклюзивному середовищі. Можемо припустити, що між викладачем і студентами, між студентами відбудеться внутрішня крос-культурна комунікація навколо цінностей локального українського мистецтва, з'являться результати індивідуальної та колективної творчості й культурної комунікації (виставки творчих робіт, написання й відкритий захист випускних кваліфікаційних робіт з такої проблематики тощо).

Під час розробки спецкурсу слід керуватися тим, що Косівська кераміка створена минулими поколіннями гуцулів і витримала випробування часом. Косівську мальовану кераміку включено до переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України (14.12.2012 р.), що підкреслює її високу мистецьку цінність для української та світової спільноти. В технології створення спецкурсу треба виходили, щонайменше, з кількох провідних тем, які складатиме сутність двох змістових модулів: «Особливості мистецтва гуцульського орнаменту на косівській кераміці»; «Характеристика зразків елементів гуцульського орнаменту та виробів косівської кераміки»; «Програмовий зміст залучення дітей дошкільного віку до традицій гуцульського орнаменту»; «Методика навчання дітей дошкільного віку малювання гуцульського орнаменту»; «Тематичний банк педагогічних

25 квітня 2019 р.

практик». Опанування методикою малювання гуцульського орнаменту пропонується за допомогою альбомів для малювання [1]. Головною умовою в розробці всього курсу має стати зміст із методичного посібника [2].

Висновки. Нормативна дисципліна це, образно кажучи, сонце, навколо якого обертаються кілька супутників – спеціальних курсів, що розвивають, поглиблюють, формують вже набуті, нові й особливо затребувані сучасні професійні компетенції майбутнього вихователя. У змісті спецкурсів на основі цінностей українського традиційного мистецтва (насамперед за БКДО, це образотворче, музичне, театральне, літературне, хореографічне) багато можливостей для удосконалення внутрішньої крос-культурної комунікації майбутніх вихователів, для виявлення потенціалу розвитку дітей з особливими освітніми потребами. Спецкурси бажано розробляти на основі сучасних наукових досліджень, друкованих джерел, здобутків магістерських кваліфікаційних робіт, щоб запропонувати студентам належне й реальне забезпечення курсу, яким вони, вже будучи фахівцями, зможуть надійно скористатися.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо у розробці до певної нормативної дисципліни кола спецкурсів на основі традиційного українського мистецтва та національних меншин як її оптимального освітнього ресурсу. Це можуть бути такі курси: «Петриківський розпис в творчому розвитку дошкільників», «Шумовий оркестр народних інструментів в інклюзивному середовищі дошкільного закладу» (на основі українського, угорського, молдовського, болгарського, польського мистецтва), «Різдвяна лялькова шопка і вертеп дітей та дорослих», «Українська казка в мультиплікації», «Дитячі літературні квести козацької тематики» тощо.

1. Гуцульське диво : альбом для малювання з дітьми 6-го року життя / за заг. ред.. А. С. Шевчук; упоряд.: Бабій Н. М., Поліщук Л. І., Стрільчик Г. Д. – Тернопіль, Мандрівець, 2018. – 28 с.

2. Гуцульський орнамент на кераміці: Метод. посіб. для працівників закладів дошкільної освіти / за заг. ред. А. С. Шевчук; упоряд.: Бабій Н. М., Поліщук Л. І., Стрільчик Г. Д. – Тернопіль : Мандрівець, 2019. – 144 с.

3. М'язова І. Ю. Міжкультурна комунікація: зміст, сутність та особливості прояву (соціально-філософський аналіз): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук: спец. 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії» / І. Ю. М'язова. – К., 2008. – 18 с.

4. Поніманська Т. І. Підготовка педагогічних кадрів для системи дошкільної освіти //Т. І. Поніманська. Дошкільна педагогіка: Навч. посіб. для студ. вищих навч. закладів. – К.: «Академвидав», 2004. – С. 129-136.

5. Шабаєва Л. М. Крос-культурна комунікація в контексті філософії освіти /Л. М. Шабаєва //Філософія та політологія в контексті сучасної культури. Вісник Дніпропетровського університету. – 2016. – № 2 (11). – С. 198-207. – Режим доступу : <https://fip.dp.ua/index.php/FIP/article/view/744/876>.

6. Шевчук А. С. Використання українських музично-хореографічних традицій як засобу гармонійного впливу на розвиток дитини /А. С. Шевчук // Теорія і практика дошкільної освіти в Україні: колект. монограф. / [авт. колект.: З. Н. Борисова, Г. В. Бельська, О. Л. Богінч та ін.; за заг. ред. Г. В. Бельської, М. А. Машовець]. – К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2011. – 232 с. – С. 131-150.

7. Шевчук А. С. Дитяча хореографія : Навч.-метод. посіб. /А. С. Шевчук. – 3-тє вид., зі змін. та доповн. – Тернопіль : Мандрівець, 2016. – 288 с.

8. Шевчук А. Про що говорить український танок? Комунікативні цінності української хореографії //Палітра педагога. – 2008. – № 6. – С. 3-5.

9. Шевчук А. С. Українські музично-хореографічні традиції як засіб музично-рухового розвитку старших дошкільників: монограф. /А. С. Шевчук. – Фастів, Поліфаст, 2005. – 332 с.

10. Шевчук А. С. Українські традиції – духовні опори життя і розвитку дитини / А. С. Шевчук // Дошкілля. – 2008. – № 1 (5). – С. 10-15.